

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.
3. Вікторов В.Г. Проблема управління якістю освіти: соціально-філософський аналіз [Електронний ресурс] / В.Г. Вікторов ; Національна академія наук України. Інститут філософії імені Г.С. Сковороди : [офіційний сайт]. – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_52/Viktorov.htm.
4. Воротнікова І.П. Андрогогічні засади професійного розвитку вчителів природничо-наукових дисциплін засобами інформаційно-комунікаційних технологій [Електронний ресурс] / Ірина Павлівна Воротнікова // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – № 2 (22) / Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: [офіційний сайт]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/2011_2/11_vipikt.pdf.
5. Діагностика підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти за очно-дистанційною формою навчання: метод. рек. / В. В. Олійник, В. О. Гравіт, А. Л. Кліменко ; АПН України, Ун-т менедж. освіти. – К., 2008. – 24 с.
6. Жебровський Б.М. Формування професійної готовності директора школи до управління якістю освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Б.М. Жебровський; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2002. – 20 с.
7. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України: [офіційний сайт]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/higher/topic/pdosv/knc>.
8. Лукіна Т. Моніторинг якості освіти: теорія і практика / Тетяна Лукіна. – К. : Вид. дім “Шкіл. світ”: Вид. Л. Галіцина, 2006. – 128 с. – (Б-ка “Шкіл. світу”).
9. Савченко Г.О. Особливості використання засобів моделювання при аналізі фінансово-економічних об’єктів / Г.О. Савченко // Економічний простір. – 2008. – № 19. – С. 308–313.
10. Савченко Г.О. Формування готовності майбутніх фахівців банківської справи до аналітичної діяльності засобами моделювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / О.Г. Савченко; Харківський держ. пед. університет ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2006. – 20 с.
11. Слостенин В.А. Педагогіка: учеб. пособ. для студ. пед. учеб. завед. / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев. – 4-е изд. – М. : Шк. Пресса, 2002. – 512 с.

ЛЕВАДА Д.О.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Реформування освіти в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем, пов’язаних з визнанням значущості знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. Ці зміни стосуються створення нових освітніх стандартів, оновлення та перегляду навчальних програм, змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, форм і методів навчання. Так, у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти підкреслено, що зміст базової й повної загальної середньої освіти створює передумови для індивідуалізації навчання, запровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій, формування соціальної, комунікативної, комп’ютерної та інших видів компетентності учнів.

Стає очевидним, що досягнення мети сучасної освіти пов’язане з особистісним потенціалом учителя, його загальною та професійною куль-

турою, без яких неможливе вирішення наявних проблем навчання та виховання відповідно до нових освітніх парадигм.

На початку третього тисячоліття поглиблюються та прискорюються загальносвітові соціально-економічні, політичні, соціокультурні процеси, які визначають розвиток людства на сучасному етапі його життєдіяльності. Глобальні суспільні зрушення мають систематичний, швидкий, необоротний характер. Вони зумовлені науково-технічним прогресом, швидкою інформатизацією та комп'ютеризацією, демократизацією суспільного життя у більшості країн світу.

Входження України в європейський та світовий соціокультурний простір вимагає змін у підготовці педагогів, а саме формування в майбутніх учителів професійної компетентності. Професійна компетентність у педагогічній сфері розглядається як: педагогічна компетентність, психолого-педагогічна компетентність, професійно-педагогічна компетентність, компетентність вчителя [2, с. 45].

На сьогодні розуміння цього поняття в науковців різне, і навіть дехто вузько тлумачить поняття компетентності як суто поінформованості. З огляду на це Н. Кузьміна та С. Гончаренко розширюють його, включивши також, крім знань, умінь, необхідні для професійної діяльності. Ґрунтовно зміст поняття компетентності було розкрито британським психологом Дж. Равеном у його працях "Компетентність у сучасному суспільстві" та "Педагогічне тестування". На його думку, компетентність – це специфічна здібність, яка потрібна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній сфері, що охоплює фахові знання, предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії. Наприклад, бути компетентним фотографом, пожежником, учителем тощо – означає мати набір специфічних компетенцій різного рівня (спостерігати, бути глибоко обізнаним у предметі, самостійно ставити запитання, обстоювати власну позицію, вирішувати міжособистісні конфлікти тощо). Під компетентністю він розуміє комплекс когнітивних та емоційних складників ефективної життєдіяльності людини й тлумачить це поняття як мотивовані здібності [4, с. 11].

Розвитку професійної компетентності вчителя присвячені праці Н. Бібик, О. Біди, Л. Ващенко, І. Зимньої, Н. Кузьміної, Л. Карпової, М. Кадемії, Л. Коваль, А. Коломієць, О. Локшиної, А. Маркової, Л. Мітіної, О. Овчарук, Є. Павлютенкова, Л. Паращенко, О. Пометун, І. Прокопенко, С. Ракова, І. Родигіної, О. Савченко, Г. Тарасенко, С. Трубачевої, А. Хуторського, М. Чошанова, В. Шахова та ін. Між тим, досі не існує загальноприйнятого визначення цього поняття, дослідники здебільше вивчають лише окремі його сторони.

Мета статті – визначити проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів та проаналізувати сукупність компонентів, необхідних для успішного здійснення педагогічної діяльності.

У концепції загальної середньої освіти зазначена необхідність розв'язання проблеми підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціаль-

ну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне і професійне зростання, вміє досягти нових педагогічних цілей.

Учитель має надзвичайні потенційні можливості впливати на формування особистості, світогляду, політичних переконань, настроїв і моралі підростаючого покоління. Але реалізація цих можливостей залежить у кожному окремому випадку від особистих якостей педагога; реальну роль відіграють його талант, любов до дітей, бажання працювати. Крім цього, височінь соціального становища професії педагога, її престиж залежать від тієї системи суспільних відносин, у якій живе і працює вчитель [6, с. 9].

Під професійною компетентністю вчителя ми розуміємо інтегральне утворення особистості, яке включає сукупність когнітивно-технологічного, соціального, полікультурного, аутопсихологічного та персонального компонентів, необхідних для успішного здійснення педагогічної діяльності з урахуванням специфіки предмета, що викладається.

Когнітивно-технологічний компонент професійної компетентності включає професійні знання, вміння, навички майбутнього вчителя. Багатогранність педагогічної діяльності вимагає опанування різнобічних загальних і спеціальних знань, які відповідають базовому рівню професійної освіти. Визначаючи соціальний компонент професійної компетентності в майбутніх учителів, виходить з того, що сучасний учитель має розуміти суть соціальних проблем, які існують у суспільстві, мати громадянську відповідальність. Професія вчителя, призначення якої – виховувати підростаюче покоління, вимагає від людини бути громадянсько зрілою особистістю – йому повинні бути притаманні ідейно-моральні якості, він має усвідомлювати свої права, обов'язки, відповідальність перед державою, суспільством, самим собою. Соціально компетентного вчителя відрізняє високий рівень національної самосвідомості, знання культури, історії рідної країни, соціальна відповідальність. Підготовка компетентного вчителя невід'ємна від його практичної участі в суспільному житті, у вирішенні завдань соціально-економічного будівництва. Майбутньому вчителю необхідно також усвідомлювати соціальну значущість своєї майбутньої професійної діяльності, її необхідність для держави, суспільства.

Третім компонентом професійної компетентності майбутніх учителів виступив полікультурний. Учитель повинен одночасно усвідомлювати себе носієм національних цінностей і мати планетарне мислення. За своєю природою – це новий погляд на світ, його проблеми, можливі шляхи їх вирішення, боротьба за виживання людства, збереження довкілля, шлях до миру й благоденства. Необхідність формування в майбутніх учителів полікультурного компонента професійної компетентності пов'язана з тим, що на початку XXI ст. все більш нагальною постає проблема мирного співіснування й продуктивного співробітництва людей різних націй, віросповідань, прибічників різноманітних стилів життя, представників різних культур, тобто проблема діалогу культур. Тенденції розвитку світового співтовариства свідчать про те, що в глобальному масштабі єдиним шляхом до

прогресу людства є інтеграція на рівні виробництва, споживання, формування національної самосвідомості, розвитку міжкультурних зв'язків.

Аутопсихологічний компонент професійної компетентності майбутніх учителів, базується на тому, що це готовність та здатність особистості до цілеспрямованої роботи, що приводить до змін властивостей особистості, її поведінки, діяльності та ставлення щодо прогресивного особистісно-професійного розвитку. Педагогічна самосвідомість, що входить до його складу, є механізмом, який виконує активну функцію саморегуляції. Лише усвідомивши себе в ролі вчителя, вихователя, людина відкриває для себе можливість активного професійного саморозвитку, чому сприяє мотивація досягнення компетентності – прагнення людини досягти значних результатів, успіхів у діяльності. Для вчителя також необхідно бути емоційно гнучким. Ця властивість педагога виявляється у витримці, вмінні виявляти позитивні, стримувати негативні емоції, саморегулюватися. Педагогічна діяльність – багатопрофільна й багатоаспектна. Сьогоднішньому студенту педагогічного ВЗО належить працювати з людьми, насамперед, з дітьми. Його професійна компетентність буде визначатися не тільки інтелектом, сукупністю знань, умінь, навичок, а й особливостями нервової системи, психологічною стійкістю та підвищеною працездатністю в процесі педагогічної діяльності.

Персональний компонент включає необхідні компетентному вчителю професійно значущі якості. Це, передусім, гуманістичні, такі як емпатія, такт, толерантність, вміння знайти позитивне в людині, доброзичливість, справедливість, а також мобільність та комунікативність.

Основними структурними елементами педагогічної компетентності є теоретичні педагогічні знання, практичні вміння, особистісні якості педагога.

Теоретичні педагогічні знання передбачають зміст психолого-педагогічних знань, які визначені навчальними програмами.

Психолого-педагогічні і спеціальні знання є необхідною умовою професійної компетентності.

Практичне розв'язання педагогічних завдань забезпечують вміння й навички, передумовою яких є теоретико-практичні та методичні знання.

Зміст теоретичної готовності вчителя виявляється в узагальненому вмінні педагогічно мислити, що передбачає наявність у педагога аналітичних, прогностичних, проєктивних, а також рефлексивних умінь.

Педагогічні вміння – це сукупність послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях. Частина цих дій може бути автоматизованою (навички).

Аналітичні вміння передбачають вміння аналізувати педагогічні явища; осмислювати роль кожного елемента в структурі цілого й у взаємодії з іншими; знаходити в педагогічній теорії положення, висновки, закономірності; правильно діагностувати педагогічне явище; знаходити способи оптимального вирішення педагогічних завдань.

Прогностичні вміння передбачають управління педагогічним процесом; чітке уявлення у свідомості вчителя, педагогічне прогнозування ре-

зультатів педагогічного процесу; оволодіння прогностичними методами, висунення гіпотез тощо.

Проективні вміння забезпечують конкретизацію цілей навчання та виховання, поетапну їх реалізацію.

Рефлексивні вміння передбачають здійснення педагогом контрольної оцінної діяльності, спрямованої на себе, на осмислення й аналіз власних дій.

Зміст практичної готовності вчителя виражається в зовнішніх (предметних) умінях, тобто в діях, які можна спостерігати. До них належать організаторські й комунікативні вміння.

Організаторські вміння передбачають залучення студентів до різних видів діяльності й організацію діяльності колективу, яка перетворює його із об'єкта в суб'єкт виховання. Організаторські вміння педагога бувають мобілізаційними, інформаційними, розвивальними і орієнтаційними.

Мобілізаційні вміння вчителя обумовлені привертанням уваги учнів і розвитком у них стійких інтересів до навчання, праці та інших видів діяльності.

Інформаційні вміння пов'язані з безпосереднім викладом навчальної інформації, з методами її отримання та обробки.

Розвивальні вміння передбачають визначення “зони найближчого розвитку” окремих учнів, класу в цілому.

Орієнтаційні вміння спрямовані на формування морально-ціннісних установок вихованців і наукового світогляду; організацію спільної творчої діяльності, яка розвиває соціально значущі якості особистості.

Комунікативні вміння вчителя – це взаємопов'язані групи перцептивних умінь, власне умінь спілкування (вербального) та умінь і навичок педагогічної техніки.

Перцептивні вміння допомагають розуміти інших (учнів, учителів, батьків). Для цього необхідно вчити проникати в індивідуальну суть іншої людини, визначити її ціннісні орієнтації, які знаходять вираження в її ідеалах, потребах, інтересах.

Уміння педагогічного спілкування – це вміння розподіляти увагу й підтримувати її стійкість; обирати відповідно до класу та окремих учнів найдоцільніші способи поведінки звертань; аналізувати вчинки вихованців, визначати мотиви, якими вони керуються, їхню поведінку в різних ситуаціях [5, с. 24–25].

Висновки. Підсумовуючи викладене, відзначимо, що сфера освіти, починаючи з Я.А. Коменського, базувалась на таких основних категоріях, як знання, вміння й навички. Професійна сфера сьогодні повинна працювати з іншими категоріями – компетенціями. У цьому розумінні професія дає відповідь на те, якою компетентністю повинна володіти людина, або яка ж сфера її компетенції. Тому професійна сфера оперує компетенціями, а освіта – знаннями, вміннями, навичками. Коли ж педагогічний процес не задіює своїх суб'єктів у продуктивній діяльності, то вони стають просто споживачами.

Професійна компетентність – це базова характеристика діяльності спеціаліста; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння)

компоненти й має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності та критичність мислення. На основі цього запропоновано таке розуміння професійно-педагогічної компетентності. Професійно-педагогічна компетентність учителя є складною багаторівневою стійкою структурою його психічних рис, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для вчителя особистісних якостей і має окреслені суттєві ознаки (мобільність, гнучкість і критичність мислення). Ці зрушення встановлюють нові вимоги до трудової діяльності наших співгромадян: якості їх професійної підготовки й професійної компетенції, рівня соціально-професійної мобільності, конкурентоспроможності на ринку праці та в різних сферах виробничої діяльності.

Література

1. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 8–9.
2. Василюшин О. Школа життєвої компетентності / О. Василюшин // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. / наук. ред. І. Єрмаков. – К. : Контекст, 2000. – С. 216–218.
3. Кривець С. Теоретичне обґрунтування критеріїв та ознак сформованості інформаційно-пошукової компетентності майбутніх вчителів / С. Кривець // Рідна школа. – 2008. – № 12. – С. 60–63.
4. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О.Я. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 1–4.
5. Скворцова С.О. Проектування освітніх результатів на засадах компетентнісного підходу / С.О. Скворцова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – 2009. – № 27. – С. 395–398.
6. Соколова І. Професійна компетентність вчителя: проблема структури та змісту / І. Соколова // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журнал. – 2004. – Вип. 1. – С. 8–16.

МАНОХІНА І.В.

ДО ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Докорінні зміни в соціально-економічному житті України суттєво вплинули на вимоги до випускників вищого навчального закладу, що насамперед стосуються майбутніх соціальних педагогів, адже саме результатом їх професійної діяльності вбачають готовність до професійної діяльності. Проблема готовності особистості до професійної діяльності в психолого-педагогічній науці знайшла відображення при розв'язанні широкого кола теоретичних та прикладних питань, спрямованих, головним чином, на дослідження професійного становлення, розвитку та самовдосконалення особистості (Л. Анциферова, О. Бодальов, А. Деркач, Е. Зеєр, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Семиченко, В. Сластьонін та ін.).

Дослідженню феномену готовності особистості до педагогічної діяльності присвятили праці В. Адольф, О. Дубасенюк, І. Зязюн, С. Іванова, Н. Кузьміна, Н. Кухарев, С. Сисоєва, О. Щербаков та ін.